
Мгр Михайло Димид

СХІДНІ КАТОЛИКИ В ЛАТИНСЬКОМУ КОДЕКСІ КАНОНІЧНОГО ПРАВА

Кодекс Канонічного Права з 1917 року, у означенні власної компетенції (кан. 1) пише: «Хоч в Кодексі канонічного права часто теж віддзеркалюється дисципліна Східньої Церкви, однак він належить лише до латинської Церкви і не зобов'язує Східньої, за винятком, коли йдеться про справи, які з самої природи речей торкаються Східньої (Церкви)».

Отже, Кодекс торкається тільки латинської Церкви, а пасивними її підметами є тільки вірні латинського обряду; цей Кодекс вміщує в собі норми, часто взяті із східнього права, але вони не примушують східніх силою кодексу. Ці норми подані в кодексі тому, що безпосередньо примушують латинників, але тому, що визначають обов'язки, що також надані латинникам, бо вони регулюють міжобрядові відносини.

Однак далі, в цьому першому каноні латинського кодексу з 1917 року зазначено, що існують деякі норми, які «зі самої природи речей» примушують і східніх, правила, що їх список ніколи не було легко скомпонувати.

В 1917 році такий принцип уважався майже конечним через уяву з боку західніх, але також і східніх, що право деяких східніх католицьких Церков не було зовсім без недомагань та інших хиб. Це доводило до того, що багато науковців ставили питання — чи латинський Кодекс має доповнюючу вартість відносно східнього канонічного права, чи ні?

Коли настав час промудрації деяких частин плянованого кодексу східнього канонічного права, уважалося, що деякі вищезгадані прогалини були залатані, а деякі точки пристосовані до загальної дисципліни Вселенської Церкви, так що можна було обмежити засяг і навіть потребу латинського кодексу відносно східніх так, як в кан. 1.

Нарешті, коли вже добрим темпом йшла праця Комісії для перевірки кодексу канонічного права (для латинської Церкви), Папа Павло VI зліквідував Комісію для **редагування** кодексу східнього

канонічного права, праця якої вже була зупинена Іваном XXIII в очікуванні II Ватиканського Собору, і заснував Папську Комісію для перевірки кодексу східного канонічного права, що її праця добігає до кінця.

В такому світлі, треба сподіватись, що майбутній кодекс східного канонічного права незадовго вийде на денне світло. На початку нового латинського кодексу канонічного права можна було сміло й категорично написати: «Канони цього Кодексу відносяться лише до одної латинської Церкви» (Кан. I).

Але в сьогоднішніх обставинах, коли міжособові відносини чим більше зміцнюються, переборюючи всілякого роду перепони, а контакти між католиками східного обряду та католиками латинського обряду поширюються, разом з проблемами, що з тих контактів виринають, то було неможливо Легіслаторів зигнорувати їх, навіть якщо він тим кодексом звертається виключно до латинників.

Норми, що відносяться до латинників в їхніх міжобрядових стосунках мають в практиці юридичне віддзеркалення і на східних, які в тих стосунках змішані. Це в міру того, що кожна з тих норм тим самим приписує латинським вірним якусь дану поведінку, також і признає згаданим східним якісь права або приписує їм якісь обов'язки.

В цій статті обмежусь до аналізу деяких норм.

I — ВСТУП ДО ДАНОЇ ОБРЯДОВОЇ ЦЕРКВИ І ПЕРЕХІД З ОДНОЇ ОБРЯДОВОЇ ЦЕРКВИ ДО ДРУГОЇ

Говорю про цей аргумент в двох різних розділах: вступ до даної обрядової Церкви через хрещення у випадку, де замішані латинники і східні, і перехід латинського католика до одної із східних католицьких Церков або й східного католика до латинської Церкви.

1. Вступ до даної обрядової Церкви через хрещення

Спочатку зупинюсь над термінами. Під словом **обряд** розумію літургійний порядок даної обрядової Церкви; деколи цей термін має значення обрядової Церкви. Вислів **обрядова Церква** був прийнятий новою кодифікацією, як східною, так і латинською, на X сесії (23-27 лютого 1976 р.) спеціальної комісії, яка мала за завдання студіювати «Основний закон Церкви». Під цим висловом розуміємо одну із католицьких Церков, які практикують свою віру, літургію, духовну спадщину, порядок, йдучи за одною із старих східних традицій.

Хоч сам по собі кодекс латинського канонічного права мав займатися виключно вступом до латинської Церкви, він, однак, бере під увагу випадок змішання інших обрядових Церков і визначає принципи, на підставі яких мається визначити право латинської Церкви, з виключенням інших, або право одної із східних Церков з виключенням латинської.

Якщо обоє батьків дитини, яку мається хрестити, є латинського обряду, її хреститься згідно з

латинським літургійним обрядом, і та дитина буде вписана до латинської Церкви. Очевидно, що тут говорю про нормальний випадок, де дитина залежна від батьків.

Це в нормальних обставинах. Але деколи можуть бути причини, що оправдують виняток до правила відносно літургійного обряду, про що в 1917 році було в кан. 733, пар. 2, а тепер в кан. 846 пар. 2 кодексу латинського канонічного права. Дуже важко подумати про причину, що оправдувала б виняток відносно впису до даної Церкви. Іншими словами, навіть коли ми можемо знайти причини, задля яких дитина обох батьків латинського обряду є охрещена «по закону» або за дозволом Римського Апостольського Престолу в іншому обряді, то немає причин для того, щоб вона була вписана до іншої обрядової Церкви, ніж латинської.

Можуть бути різні випадки, в яких можна допустити, що батьки, які обоє належать до латинської католицької Церкви, просили б охрестити дитину за східним обрядом, бо, наприклад, не можуть знайти латинського священника або через родинні зв'язки, або й товариські, або інші персональні стосунки зі східним священником, або ще через їхню особливу схильність до східного обряду і так далі. Коли ми можемо прийняти першу гіпотезу, де представляється випадок вищої сили, то в усіх інших — потрібний **дозвіл** Римського Апостольського Престолу, «найвищого сторожа міжцерковних відносин» (II Ватиканський Собор, Декрет про Східні Церкви, 4).

Те, що тут проситься Римського Апостольського Престолу (Конгрегації для Східних Церков) — це позитивний **дозвіл**, а не **диспенза** кан. 733, пар. 2 з 1917 року, який став сьогодні кан. 846, пар. 2. Ця справа виходить поза компетенцію ієрархів і ординарів.

Зрозуміло, що ці всі норми так само важні, коли обоє батьки східного обряду; в деяких випадках дитину можна хрестити у латинському обряді, але не можна її вписувати до латинської Церкви.

Про випадок приналежности обох батьків до однієї Церкви говорить в 1917 році кан. 98, пар. 1, що його треба читати у світлі кан. 756, пар. 1 того ж року; тепер це вже вияснене багато яснішою термінологією з початку кан. 111, пар. 1 з 1983 року.

Перший параграф кан. 98 з 1917 року, що його редакція не дуже то вдала, звучить так: «Між різними католицькими обрядами, обряд, до якого хтось належить, є той, в якому він був хрещений, хіба що хрещення було дане служителем чужого обряду чи то через обман, чи через поважну konieczність, коли священник власного обряду не міг послужити, або через апостольську диспензу, коли був даний дозвіл, щоб хтось був хрещений в будь-якому даному обряді, але щоб не лишився в ньому записаний».

Він твердить, що кожний вірний належить до обряду, в якому отримав хрещення, але, однак, зараз ніби себе справляє і подає до відома, що стаються випадки, в яких хтось міг бути охрещений в іншому

обряді, від того, до якого він приналежний (так що може ліпше було б, якби були написали «мав бути хрещений» замість «був хрещений»).

Ще до цього нам треба подивитися на кан. 756, щоб знати, в якому обряді він якраз мав бути хрещений. Як виглядає, можна знайти аж дві тенденції: перша, висловлена на початку кан. 98, і для неї приналежність до даної обрядової Церкви залежить від обряду хрещення; друга, висловлена в кан. 756, а також висловлена гіпотезами в кан. 98 («хіба що...»), тут приналежність до обрядової Церкви, навіть якщо очевидно не може статися без отримання хрещення, є базована на принципах, що існували до самого хрещення, тобто на етнічних і родових, які означають обряд для хрещення.

Це останнє ствердження тепер вже спокійно прийняте, і було в основі редагування багато гарнішого і щасливішого першого параграфу нового кан. 111, який в собі абсорбує старий кан. 756 і знаходиться під розділом «про осіб», а не «про хрещення» (пор. кан. 850).

Так виглядає текст кан. 111, пар. 1:

«Через отримання хрещення дитина вписана до латинської Церкви, а батьки, які до неї приналежні, або якщо один з двох не належить до неї, обоє батьки спільною згодою вирішили, щоб потомство було хрещене в латинській Церкві; якщо немає спільної згоди, є вписана до обрядової Церкви, до якої належить батько».

В цьому новому каноні вже не уживається термін **обряд** (ритус), що деколи неясний, а **обрядова Церква** (Еклезія ритуаліс), особливо відноситься до латинської католицької Церкви, лишаючи майбутньому східньому канонічному праву дальші означення відносно східніх католицьких Церков, а також для випадків, до яких належать дві східні Церкви, виключаючи латинську.

У підсумку скажемо, що «через отримання хрещення», а не залежно, після якого обряду хрещення, дитина «латинських» батьків буде вписана до латинської Церкви, а дитина східніх — до даної східньої.

Представивши випадок обох батьків латинського обряду, кан. 111 продовжує представляти випадок, коли батьки належать до відмінних обрядів, тобто коли один належить до латинської Церкви, а другий — до однієї із східніх католицьких Церков.

Історично, прийнята в християнському світі, принайменше до останніх років, хоче, щоб діти наслідували батька у вірі, у релігійному ісповідуванні, у національності й громадянстві, уважаючи батька носієм-передавачем етнічних прикмет, а нащадків його — співучасників його моральної спадщини.

Це відомий принцип, за яким цивільні права надають дітям у виключний або принайменше у преінформативний спосіб, тобто прізвище батька, а у мішаних подружжях — громадянству батька дають перевагу громадянству матері, і то відносно як самої жінки, так і дітей.

Однак, в останніх часах ці закони більше пристосовані для того, щоб боронити права жінки і підкреслити рівність її прав з чоловіком. А в деяких віровизнаннях переважає відношення між дітьми і матір'ю: так наприклад, відомо, що згідно з т.зв. зворотним законом, ізраїльська держава покликаться на матір, замість на батька тієї особи, яка «повертається» до Ізраїлю.

Щодо канонічного права, то був прийнятий принцип переваги батька в 1917 році, в кан. 756, пар. 2: у випадку мішаних обрядів «нащадки мають бути охрещені по обряді батька»; однак канон продовжує: «якщо закон партикулярно не приписує щось інше».

Коли ідеться про батьків, з яких один латинського обряду, а другий — східній, канон заряджує, що хрещений може бути вписаний до латинської Церкви, якщо обидва батьки згодні на це. Якщо забракне згоди між батьками, хрещена дитина має бути вписана до обрядової Церкви батька чи він латинник, чи східній.

Зрозуміло, що коли говориться про згоду батьків, щоб дитину вписати до латинської Церкви, то припускається, що тільки мати є латинського обряду (бо якщо б батько був латинником, згода була б ні при чому, бо навіть якщо б тієї згоди не було, то все ж таки його нащадки вписані до латинської Церкви, бо це Церква батька). Отже, бачимо, що цей параграф бере під увагу факт, що батько може бути східнього обряду, а мати — латинського, і нащадки вписуються до обрядової Церкви батька, хіба вони погодяться на їхній впис до латинської Церкви.

Виглядає, що канон відновляє вже ніби відкинуту тезу, що «спільна згода» не має за ціль вибір даної Церкви, а тільки літургійний обряд хрещення: «щоб потомство було хрещене в латинській Церкві». Отже, у такому випадку вступ до латинської Церкви є наслідком отриманого хрещення в латинському літургійному обряді.

Новий канон шукав рівноваги між традиційно признаними привілеями батькові й признанням деяких прав матері: якщо вона це просить, з тим, щоб батько був згідний, то діти можуть бути вписані до її Церкви.

Можна, однак, думати, що в країнах Близького Сходу це мало буде використане, бо в контрасті з їхньою ментальністю, яка фаворизує й упривілейовує батька, можливо, що в деяких частинах світу, де дійшло чи дуже побажана рівність обидвох статей перед законом, це буде прийняте із вдовolenням.

Виникають, однак, деякі сумніви з приводу цього канону 111.

а) Якщо жінка є східнього віровизнання, то східне право уважає, що хрещена дитина є обряду батька, тобто в цьому випадку — латинського.

Натомість допускаючи, що право латинської Церкви дозволяє, щоб дитина була вписана до східньої обрядової Церкви матері, на прохання обох батьків, чи може заінтересоване духовенство на це погодитися? Нещодавно промультгований кодекс є папським законом, і там в кан. 1 зазначено, що цей закон торкається виключно латинської Церкви; не виглядає, що канон 11 пар. 1 може комусь допомогти

відступити від східного права.

б) Якщо жінка є латинського обряду, а чоловік — східного, і вони обоє годяться на впис дитини до латинської Церкви, виникне конфлікт компетенцій між двома Церквами, бо східне право, принайменше дотепер, вимагало, щоб ця хрещена дитина належала до східної Церкви.

в) Ще перед проголошенням цього кодексу цей канон, знаний вже через схеми й інші публікації, спричинив деяке замішання і здивування у східних колах на еміграції.

Фактом є, що багато молоді на еміграції намагається віддаляватися від власної обрядової Церкви і ввійти до латинської разом з більшістю католиків, з якими вона співіснує.

Деякі відповідальні східні кола, що ще думають про потребу збереження своєї власної ідентичності, побоюються, що цей канон буде фаворизувати цю втечу від свого і буде йти на шкоду східним громадянам у тих країнах, де люди думають, що зможуть ліпше й скоріше інтегруватися, відходячи і відходячи від власних традицій, щоб достосуватись до більшості. Існує побоювання, що, наприклад, східні жінки будуть щасливі, що їхні діти вписані до латинської Церкви, а східні батьки використають цей новий закон, щоб і своїх дітей туди вписати. Велика теж небезпека постає в країнах латинського прозелітизму.

г) Цей канон не виключає, що діти однієї пари будуть вписані одні до обрядової Церкви батька, а другі — до обрядової Церкви матері. Так, після львівських домовлень «діти, народжені в подружжі мішаного обряду, мають всюди виховуватись в обряді батьків після статі». Виняток становить одружений священник, що його дочки вписані теж до українського обряду, навіть якщо мати була латинського обряду.

Така розв'язка спричинила б не мало труднощів для вшанування власних традицій, бо одні брати мали б зберігати й практикувати свята, пости, календар однієї Церкви, а інші сестри — другої!

II Ватиканський Собор, щоб допомогти єдності родини, дозволив, щоб її члени, якщо відмінних обрядів, дотримувалися дисципліни одного обряду, залишаючи порядок другого; так що, в нашому випадку, діти одної родини, котрі були б вписані, одні до однієї Церкви, інші — до другої, в дійсності будуть виховані після традицій одного з тих обрядів, виключаючи другий.

II Ватиканський Собор в декреті **Про Східні Церкви**, пар. 21 так говорить: «Поодинокі вірні, перебуваючи поза областю чи територією власного обряду, щодо закону про священні часи, можуть пристосуватись вповні до правопорядку, що існує в місцевості, де вони проживають. В сім'ях мішаного обряду можна зберігати цей закон за одним і тим же обрядом».

В першій частині дозволено вірним, «перебуваючим поза областю чи територією власного обряду» пристосуватись до місцевого звичаю. Під словом **область** (regio) розуміється місця, в яких вже від

старинних часів зберігається східний обряд; під словом **територія** (власного обряду) розуміються місця поза східними областями, в яких був встановлений принаймі один екзархат того обряду.

Можемо запитатись, чи дозвіл, який знаходиться у другій частині й відноситься до родин мішаного обряду, важний лише для тих всіх родин «поза областю чи територією власного обряду», чи незалежно від того, де вони не мешкали б?

Мета дозволу — єдність родини — схляє до думки, що це розпорядження важне всюди.

г) Кодекс не згадує такого випадку, коли тільки один з батьків є латинського католицького обряду, а другий східного — тобто православний.

Новий кодекс, кан. 111, пар. 2, базуючись на **Клері Санктітаті** кан. 12, стверджує: «Поганин, який приймає католицьку віру, свобідно може вибирати обряд», розв'язує досить дебатовану проблему, яка була — до якого віку той, що має дістати хрещення, є залежний від батьків і від їхнього обряду для визначення обрядової Церкви, до якої він має належати.

Новий канон 111, пар. 2, звучить так: «Хтонебудь, маючи отримати хрещення, який досягнув чотирнадцяти років життя, може свобідно вибирати, де бажає бути хрещеним — в латинській Церкві чи в іншій помісній обрядовій Церкві; в цьому випадку він приналежний до тієї Церкви, яку вибрав».

В першій мірі, новий кодекс змінює термін **поганин на той, хто має отримати хрещення**. Далі кодекс уточнює, що ті, котрі досягли **чотирнадцяти** років, можуть вільно вибирати обрядову Церкву (латинську чи східну), в якій прийняти хрещення і до якої таким способом вступити. Це означає, що той, кого мають хрестити, досягнувши чотирнадцяти років життя, може свобідно вибирати власний обряд, і то не тільки тоді, коли походить з нехристиянської родини, але й з християнської — католицької чи некатолицької.